

שער הציקנות מס 2

מ'והטוב שבזאת המידה שאינו מפסיד...." עד סוף הפרק

"והטוב שבזאת המידה שאינו מפסיד ממונו בהבלים"

הקמצנות בשימושה החיובי מטרתה לשים גבול ראוי להתפשטות חשק העונג לומר לו "עד פה תבוא" כאשר מבחין שהוצאותיו אין בהם צורך של בנין אמת אלא תוצאותיהם הבל כמו עשן הנמוג ונעלם ולא משאיר אחריו שום טובה ורושם של ממש

"ופעמים נמנע מעבירות גדולות"

כי "אין ארי נוהם אלא מתוך קופה של בשר" כשמפנק יצרו בהוצאות מרובות אזי מתעמקת הרגשת הגוף והוא קרוב אל החטא כי כבר לא ירגיש את הגנות כשסר מדרך האמת כי חושי המוסריים קהים.

"ומחמת שמחסר נפשו מטובה מתוך כך אין לו גאות כמו שיש לנדיב"

הגאות תיתכן בנפש כשהצרכים הטבעיים של האדם מוצאים כר נרחב לסיפוקם שאז אובד האיזון הנצרך בין הרגשת הישות והרגשות הביטול אל ה עד שבא להרגשה של אני ואפסי עוד. ומשמעות נדיב כאן כנראה על דרך השלילה

"כי מרוב טובה והנאה שיש לו לאדם יבעט ביוצרו"

זהו הסתר הפנים שמרוב התפנקותו בהוצאות יתרות יראה לו כאילו אין לו אדון והכל מתקיים מכח עצמו ולא מהמשך רצון ה ואז לא רק שהוא אדיש למציאות ה אלא בועט בו כי עולם המושגים האמוניים מתנגש עם עולם המושגים של הגאה וכל חפצו להתכחש לעובדה שיש לו יוצר ולו הוא צריך להתבטל ולהודות

"לכן ידקדק האדם בעושרו בעצמו"

הדקדוק הוא פעולת הבירור המדויק של רצון הוצאת הממון ובדרך כלל מי שאוחז בעושר יתפתה בקלות להוצאות שיש בהם תועלת עצמו ולכן צריך לדקדק מקור הרצון ואיך ידקדק בעושרו? רק "בעצמו" היינו שיכנסו פנימה אל תוך תוכו ו"לב יודע מרת נפשו" מה מניע אותו להוציא ממנו

"ויהיה נדיב במקום שראוי לו להתנדב ובמקום שאין ראוי לו להתנדב יהיה ציקן וכילי"

מקום שראוי לו להתנדב הוא כאשר מבחין שהוצאת ממנו מקורה ברצון כללי שלו וגם הולכת אל הטבה כללית כל שהיא אבל כשיבחן שחסר שתי תנאים אלה לא יוציא ממנו לבטלה ולא ישחית הונו כי כח הממון הוא ביכולת הקנין שלו שיהיו הוצאותיו על קנינים שיש בהם ממש לכן לא יוציאם לחינם ממש כאיסור הוצאת זרע לבטלה כי הזרע נועד להופיע חיים בעולם וכן לצורך בריאות או עונה מכשירי החיים

"וישקול כל זה במאזניים של תורה"

המאזניים יש להם שתי כפות האחת נושאת את הערך הקבוע והשנייה שם מונח הדבר הוא רוצה לשקול אל מול הערך הקבוע וכן כאן כל הוצאה ממונית תהיה מתוך ואל מול ערכי התורה הקבועים ועקרונותיה ומה שלא יתאם לרוחה של תורה לא יעשה כי התורה היא יסוד הבניין של העולם והנהגתו ומבלעדי חוכמת התורה יבוא חלילה לעשות טפל עיקר ועיקר טפל ולכן נקראו ת"ח "בנאים" שהם ממשיכים חוכמת הבנין של התורה אל תוך המציאות.

"וילמד מיעקב אבינו שהיה ציקן שאין כדוגמתו"

יעקב הביא תכונת הציקנות לשיא הדיוק בשימושה הראוי מצד מדרגת האמת שלו וממנו ראוי ללמוד העקרון המנחה לאופן השימוש הנכון בציקנות מחד ובותרנות והפיזור מאידך

"שנאמר ויותר יעקב לבדו". ואמרו רז"ל ששכח פכים קטנים וחזר עליהם מלמד שצדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם לפי שאין פושטים יד בגזל"

החזרו אחר פכים קטנים יהיה מוצדק רק כאשר יש לו מניע מוסרי גשגב כלומר כאשר הממון יושג ביושר מוחלט ואז מתחבב על בעליו חיבה פנימית עמוקה כי השגתו היתה כרוכה בהתוודאות אל מדרגת היושר כלומר שממון זה בא בהשתדלות בחירות גמורה אם כן חביב עליהם ממונם יותר מגופם כי ממון זה בא להם בהשתדלות בחירות וגופם לא אף שגם בו משתמשים וודאי לעבודת ה'. וזה פירוש "שאין שולחים ידם בגזל" שמהלך הקנין של הצדיק הוא כהליכה בין הטיפות מבלי להירטב כלומר מבלי לשלוח בעוולה ידם וזהו דבר קשה מאד לסלול הדרך אל הקנין מבלי לגעת בנחלתם של אחרים.

"ראה הציקנות הגדולה שאדם עשיר כמו יעקב עליו השלום היה לו לחזור אחר פכים קטנים"

ובאמת מה משקלם של פכים קטנים אלה לעומת כלל עושרו של יעקב שזכה לו בבית לבן אלא שכאן ההתייחסות אל הפכים הקטנים אינה מצד ערכם הכמותי אלא ערכם האיכותי כיוון שהושגו ביושר ובגלל זה המעט נחשב כרב ולא יותר עליו בעד כל הון שבעולם אף שיש לו ממון רב זולת פכים קטנים אלה. נמצא שציקנות זו יש בה מעלה גדולה מאד ורק בחיצוניותה היא ציקנות אבל מצד השפעתה הברוכה על נפש יעקב יש בה נדיבות ונתינה עצומה נצחית וקבועה.

"ומציו במקום אחר שהיה וותרן שאין כדוגמתו כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בקברי אשר כריתי לי מלמד שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית מבית לבן ועשה כר' ואמר לעשיו טול בשביל חלקך במערה היש וותרן כזה"

לכאורה זה מנוגד וסותר לכל דברינו לעיל שאם עושרו הושג ביושר מבית לבן למה סוף סוף יותר עליו לטובת עשיו אלא ששתי פעולות אלה: הציקנות והוותרנות ביחס לממון זה היו בזמנים חלוקים. החיזור אחר הפכים הקטנים היה בחזרתו לארץ ישראל. ומסירת ממון לעשיו היתה בסוף ימיו במצרים. וניתן לומר שחיזורו על הפכים הקטנים נצרך ערב שובו לארץ ישראל דווקא כדי לחזק בקרבו את ערך השמירה מן הגזל וממון זה הזכירולו זאת וטיפח את היקלטותו בקרבו אבל כאשר כבר נשלמה פעולת הקליטה הזו מעתה ממון זה כבר נידון במבט אחר שהרי סוף סוף זכה לו מבית לבן ומצד זה יש בו פגם שהרי סוף סוף בא לידיו מידי של רשע ועתה שאינו נצרך עוד יוכל לשמש אך ורק לרצות בו את עשיו ולקבל בתמורה דבר בעל ערך נצחי כמערת המכפלה

"לכן מזה ילמד אדם שלא יפזר לריק ושלא לצורך"

כלומר שלא יצא מידי האדם ממון שלא תהיה תולדתו צמיחה והתקשרות במעלה עליונה. ושלל שני מיני הוצאות האחת לריק שפירושו הוצאה שאין בה דבר ולא התמלא בה שום צורך. וגם שכבר יוציא למטרה מסוימת יהיה לצורך במלוא מובן המילה כלומר הוצאה על דבר שממשיך אותו אל מעלה עליונה ומבאר דבריו.....

ובמקום מצווה כגון בצדקה ובשאר מצוות התלויות במעוות כגון לקנות רב וחבר וספרים יהיה וותרן גדול כדי להשיג מעלות עליונות להשיב הנפש למקום טהרה שתהא צרורה בצורך החיים כדכתיב והיתה נפש אדוני צרורה בצורך החיים

הביא כדומא שתי סוגי מעלות שראוי לקנותן בממונו: מעלות הנפשיות ומעלות השכליות=הצדקה והלימוד ובהתחברותן יחדיו תושג שלמות הנפש ותכלית הכל שתשוב הנפש להיקבע בשורשה וישיב נשמתו בטהרה לבראו.